

1 Вступ: Фройд і тіло — поруч одне з одним

Вступ

У деяких своїх центральних поняттях — (інфантильна) сексуальність, потяг, конверсія, ерогенна зона — психоаналіз від часів Фрейда звертався до тілесності людини та її психосоматичної базової організації. З іншого боку, Фройд навіть не створив теорії психосоматичних захворювань і дуже скептично ставився до курабельності пацієнтів із такими захворюваннями. Тож у який спосіб можна розглядати психоаналіз як психосоматику? Подальшою вихідною точкою є безумовна міждисциплінарність психоаналітичної психосоматики: вона залучає галузі медицини, психології, соціології, нейробіології та філософії. Що ж необхідно з погляду психоаналізу для того, щоб розпочати відповідний діалог чи полілог, і в чому полягає його внесок у психосоматичну антропологію?

Навчальні цілі:

- Розпізнавати психосоматичний, тобто тілесно-психічний характер базових психоаналітичних концепцій.

- Розпізнавати та розрізняти характер залученості різних наукових дисциплін у психосоматику.
- Визначити специфічний внесок психоаналізу в психосоматику.

Фройд і тіло перебувають поруч одне з одним. Засновник психоаналізу не лише взяв нейрофізіологічні та нейропсихологічні міркування за вихідну точку для обґрунтування своєї теорії конфлікту чи практики тлумачення сновидінь та аналітичного лікування, але й сформулював суть психосоматики в центральних психоаналітичних поняттях та концепціях захворювань: що може бути найкращим прикладом психосоматичного явища, як не фантомна вагітність Анни О., пацієнтки Йозефа Броєра, для якої Броєр і Фройд уже в «Дослідженні істерії» (Freud, 1895d) складають основні засади психоаналізу: *лікування розмовами*. Відомо, що Фройд із неприємної дратівливої констеляції щодо переконаності Анни О. у виношуванні дитини Броєра, яка, на її думку, з'явилася внаслідок їхніх любовних та сексуальних стосунків, сформулював деякі базові концепції психоаналізу, зокрема концепцію несвідомої фантазії. Треба визнати, що вплив фантазії тут є двоспрямованим: вона виникає з тілесних, інстинктивних, психосоматичних процесів, а також діє на них у зворотному напрямку. Несвідома фантазія чи несвідоме інстинктивне бажання Анни О., спрямоване на Броєра, спричиняє соматичні явища — фантомну вагітність. Тут уже закладено психоаналітичне поняття конверсії чи, описаний Фройдом пізніше, «загадковий стрибок» у соматичне — так само як і концепція інфантильної сексуальності. Це найбільш яскрава вказівка на психосоматичний характер психоаналітичної теорії психіки, оскільки саме сексуальність не може відмовитися ні від плоті / тіла (про концептуальне розрізнення між ними ► розд. 2), ні від психічного пережи-

вання, або радше блокує розщеплення цих двох понять, за винятком ситуації (психосоматичної) патології.

З огляду на це, фройдистський психоаналіз описує потяг як «межове поняття між психікою і сомою» (Freud, 1915c, S. 214) або як «межове поняття між уявленням про психічне та біологічне» (Freud, 1912e, S. 410 і далі) і як «одне з понять розмежування психіки й соми» (Freud, 1905d, S. 70). Це також стає зрозумілим, коли Фройд (там само) говорить про потяг як про «психічну репрезентацію безперервного, внутрішньосоматичного джерела збудження». Це не лише дає змогу зрозуміти, чому психоаналітичне поняття потягу суттєво відрізняється від інстинкту, але й визначити чотири компоненти потягу — джерело, виштовхуючу напругу (еруптивність⁶), мету та об'єкт, — які Фройд (Freud, 1915c) тлумачить як частину тілесно-психічної єдності. Якщо джерело потягу розуміти як територію тіла, де відбувається збудження, а еруптивність (поштовх потягу. — *Прим. наук. ред.*) — як (кількісну) «міру потреби в дії» для психіки, мету потягу — як (бажання-)уявлення, яке має бути реалізовано в дії та розрядці, і, нарешті, об'єкт потягу — як (об'єктну) репрезентацію, на яку спрямовано потяг, то стає зрозумілим, як взаємодіють психіка й сома, збудження та уявлення.

⁶ Еруптивність — термін, запроваджений І. Франком у праці «Із секретів поетичної творчості» у 1898 році: «Пізнання сеї важної ролі несвідомого, а властиво “нижньої свідомості” в поетичній творчості є вельми важне не тільки для психолога, але також для літературного критика. Психолог на підставі сего факту мусить поетичну вдачу признати окремим психічним типом. Нам байдуже, чи він разом з Ломброзо назве сей тип хворобливим, чи по давній термінології геніальним; для науки важне пізнання його основної прикмети: еруптивності його нижньої свідомості, т. є. її здібності — час від часу піднімати цілі комплекси давно погребаних вражень і споминів, покомбінованих, не раз також несвідомо, одні з одними, на денне світло верхньої свідомості». (Франко, І. (2022). *Із секретів поетичної творчості*. Litres.). — *Прим. наук. ред.*